

оцінку. Багато дослідників вважають, що у молодшій школі взагалі не повинно бути кількісного оцінювання знань учнів (Ш.Амонашвілі).

Учні середнього шкільного віку надають навчанню набагато менше уваги, ніж молодші школярі. Важливою особливістю підлітків є поступовий відхід від прямого переносу оцінки вчителя на самооцінку. Учень все більше спирається на власні внутрішні критерії, порівнює себе з однолітками та дорослими. Головна цінність оцінки для школярів даної вікової категорії полягає в тому, що вона дає можливість виділитися серед однокласників.

Учні старших класів, навчаючись за профілями, диференційованіше відносяться до навчальних предметів, залежно від їхніх професійних інтересів. Це відображає різне відношення до оцінок, одержаних ними з окремих дисциплін.

Висновки... Проаналізувавши таку важливу складову фахової підготовки майбутнього вчителя, як оцінювання успішності учнів можемо зробити наступні висновки:

- необхідно забезпечити майбутніх учителів основними знаннями та навичками з педагогічного оцінювання під час навчання у ВНЗ;
- потрібно упровадити курси з педагогічного оцінювання у системі підвищення кваліфікації вчителів;
- заповнити інформаційний простір матеріалами з оцінювання навчальних досягнень учнів,

створити Інтернет-форуми, організовувати семінари з даної проблематики.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми, зокрема заслуговують на увагу дослідження взаємозв'язків методики викладання навчальної дисципліни з підходами до оцінювання учнівських знань, а також підготовка майбутніх учителів до оцінно-аналітичної діяльності.

Література

1. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды: В 2-х т. – М.: Педагогика, 1980. – Т. 2. – 288 с.
2. Біляковська О.О. Оцінювання навчальних досягнень учнів як педагогічна проблема // Другий український педагогічний конгрес. Збірник матеріалів конгресу. Львів: ТзОВ Камула, 2006. – С. 392–398.
3. Вілмут Дж. Удосконалення навичок шкільних учителів в оцінюванні: освіта, розвиток, підтримка // Післядипломна освіта в Україні. – 2007. – №1. – С.7-10.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
5. Ковальчук О.Б. Формування навичок оцінно-аналітичної діяльності у процесі вивчення студентами педагогічних дисциплін // Другий український педагогічний конгрес. Збірник матеріалів конгресу. – Львів: ТзОВ Камула, 2006. – С. 376–383.
6. Калаур С.М. Підготовка майбутніх учителів до оцінювання навчальних досягнень школярів з предметів природничо-математичного циклу: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – Тернопіль, 2004. – 259 с.

Анотація

У статті розглядається проблема оцінювання успішності учнів як важливої складової фахової підготовки майбутніх педагогів.

Аннотация

В статье рассмотрена проблема оценивания успеваемости учеников как важной составляющей профессиональной подготовки будущего педагога.

Подано до редакції 5.11.2007.

©2007

Бухлова Н.В.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах інтенсивних змін, що відбуваються в системі освіти, педагогічна діяльність стає все більш складною й багатогранною. Перед системою загальної середньої освіти постало завдання навчати дітей таким чином, щоб вони могли швидко й адекватно реагувати на умови, що змінюються, компетентно розв'язувати проблеми, які виникають. Забезпечити такий освітній процес можна лише шляхом формування і розвитку ключових і предметних компетентностей, створення такого навчально-розвивального поля, яке б сприяло розвитку інтелектуально-творчих здібностей, формуванню вміння й бажання навчатися впродовж життя, створювало можливості для самореалізації кожної дитини, стимулювало самовиховання, саморозвиток, самоосвіту.

Однією з ключових компетентностей особистості є самоосвітня. Аналіз сучасної освітньої ситуації, досвід роботи з педагогічними кадрами в системі підвищення кваліфікації показує недостатній рівень готовності вчителя до формування самоосвітньої компетентності, що проявляється в не сформованості метазнань, у недостатньому володінні методами дослідження; методикою формування цієї компетентності тощо. Опитування вчителів гуманітарного циклу, проведене на курсах підвищення кваліфікації в 2006 році, показало, що системно готують

учнів до самоосвіти 32,1%, решта – іноді; 38,4% вчителів починають цю діяльність з 5 класу, 4,8% – з 6-го, 33,4% – з 7-го, 9,6% – з 8-го, 4,8% – з 9-го, 9% – з 10 класу. 56,8% вчителів не знають, за якими критеріями потрібно здійснювати моніторинг рівня сформованості самоосвітньої компетентності, тому подібні відстеження не здійснюють. Моніторинг частіше проводять за такими показниками: оцінки з предмета (19,2%), використання додаткової літератури (14,4%), вибір учнями для виконання завдань творчого характеру (10%), уміння виділяти головне, користуватися комп'ютером, рівень розвитку учнів, рівень зацікавленості учнів щодо вивчення предмета (4,8%). 43% вчителів не відповіли на питання щодо методик для подібних відслідкувань.

Отже, сьогодні існує проблема підготовки в процесі післядипломної педагогічної освіти вчителя, здатного здійснювати психолого-педагогічний супровід процесу формування самоосвітньої компетентності учнів в умовах переходу від зовнішнього управління до самоуправління.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Готовність – це одна з основних умов успішного виконання будь-якої діяльності. Важливою умовою формування готовності до певної діяльності є наявність відповідних якостей, у першу чергу схильностей та здібностей особистості до цієї діяльності. Готовність до діяльності розвивається на підґрунті засвоєння загальних та професійних знань, формування вмінь та навичок, удосконалення сформованих професійно важливих якостей особистості. Готовність до певного виду діяльності – це цілеспрямований вияв особистості, що включає її знання, уміння, навички, вольові та інтелектуальні якості, переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, настанови.

Готовність як цілісне утворення розглядається в працях П.Атутова, В.Бондаря, А.Вайсбурга, Ю.Васильєва, А.Капської, А.Кочетова, І.Пастира, О.Ярошенко, як установка – в дослідженнях Д.Узнадзе, Ш.Надірашвілі, А.Прангішвілі.

Психологічну готовність досліджують В.Дорохін, С.Равіков, В.Моляко, А.Проскура; морально-психологічну – Л.Кондрашова, моральну – Є.Шевчук; С.Ніколенко, Г.Штельмах; професійну – Д.Мазоха; професійно-педагогічну – С.Корищенко, мотиваційну – Е.Томас.

Відомі підходи, в яких готовність розглядається як певний *стан* (М.І.Дьяченко, Є.Ільїн, М.Левітов, Л.Нерсесян, В.Пушкін, В.Ядов), як *якість особистості* (Є.Павлютенков, К.Платонов, В.Серіков, Е.Федорчук, В.Шадріков), як *комплекс здібностей* (Б.Ананьєв, С.Рубінштейн), як *поєднання певних особистісних якостей* (С.Дибін, В.Крутецька, В.Шаринський), як *системне особистісне утворення* (С.Васильєва, А.Веденов, М.І.Дьяченко, Л.Кандибович).

До проблеми підготовки вчителя для роботи в різних типах закладів неодноразово звертались Ю.А.Калинецька, В.П.Ковальов, А.Є.Кондратенков, А.І.Кирьянов, Н.Д.Неустроєв, І.М.Синагатуллін, Г.Ф.Суворова та ін.

У психолого-педагогічній літературі аналізується готовність до різних видів діяльності: це дослідження готовності до педагогічної діяльності (С.Л.Васильченко, П.П.Горностаєв, О.Л.Жук, Т.В.Іванова, Д.С.Мазоха, А.В.Скрипченко, В.А.Сластьонін, А.С.Тарновська та ін.); готовність до вибору професійної діяльності (О.В.Веденов, С.С.Гриншпун, Г.С.Костюк, В.М.Мадзігон, В.І.Маслов, В.О.Моляко, Є.М.Павлютенков, К.К.Платонов, В.І.Пуцов та ін.); готовність до військової служби (О.В.Барабанщиков, М.І.Дьяченко, Л.Ф.Железняк, Л.О.Кандибович, А.М.Столяренко, М.Ф.Феденко, Я.Я.Юрченко та ін.). У цих роботах розглядаються як окремі питання, що стосуються специфіки готовності до певних професій, так і проблеми психологічної готовності до діяльності. Проте аналіз перелічених робіт не дозволив нам виявити спеціальних досліджень з підготовки педагогів до формування самоосвітньої компетентності школярів.

Формулювання цілей статті... Мета статті – дати сутнісну характеристику готовності педагога до формування самоосвітньої компетентності учня, запропонувати теоретичну модель підготовки, виявити умови і чинники оптимізації процесу розвитку готовності до цієї діяльності в системі післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження... Проаналізувавши вище вказані підходи, ми визначили чотирикомпонентну модель готовності педагога до діяльності з формування і розвитку самоосвітньої компетентності учнів в умовах інформаційного суспільства:

- мотиваційно-ціннісний компонент – мотиви, що спонукають до цієї діяльності в системі інформаційного суспільства;
- когнітивний компонент – наявність знань, необхідних для виконання завдань щодо формування самоосвітньої компетентності;
- операційно-діяльнісний компонент – володіння способами і прийомами діяльності, необхідними навичками, уміннями, процесами аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та іншими;
- рефлексивний компонент – самооцінка своєї підготовленості й відповідних процесів вирішення професійних завдань щодо формування самоосвітньої компетентності.

Підготовка вчителя до формування самоосвітньої компетентності учнів у процесі післядипломної педагогічної освіти має свої особливості, адже йдеться про феномен навчання дорослої людини в контексті

неперервної освіти. Післядипломна педагогічна освіта ґрунтується на андрагогічній моделі навчання, характерними особливостями якої є:

самостійне визначення дорослим учнем своїх власних потреб у самовдосконаленні, змісту навчання, форм і методів здобуття знань;

самоуправління ним власною діяльністю;

використання у процесі навчання досвіду того, хто навчається, та інших людей, впровадження інтерактивних форм навчання;

орієнтація курсу навчання на вирішення конкретних життєвих задач тими, хто навчається, та набуття ними необхідних компетентностей;

навчальний процес ґрунтується на суб'єкт-суб'єктних засадах;

висока ефективність навчання.

Ось чому робота з учителями в процесі післядипломної педагогічної освіти базується на таких принципах: системності; неперервності; саморозвитку особистості; самопізнання; інформативності; самоуправління; особистісної значущості; творчої діяльності; діалогічності; індивідуалізації та диференціації; оптимізму.

Підвищення рівня готовності педагога до формування самоосвітньої компетентності в процесі післядипломної педагогічної освіти має ці та інші особливості. Теоретична модель (рис. 1) розкриває сутність і структурно-функціональний склад готовності до цієї діяльності та шляхи розв'язання означеної проблеми. Кожен компонент органічно взаємопов'язаний з іншими, має своє власне місце в загальній структурі, яка певним чином координується цілеспрямованістю моделі. Мотиваційно-ціннісний компонент відображає відповідність особистісного смислу об'єктивному значенню діяльності; когнітивний компонент виражається в теоретичній підготовленості до формування самоосвітньої компетентності учнів; операційно-діяльнісний передбачає практичну підготовленість до цього виду діяльності; рефлексивний проявляється в здатності до самоуправління на основі критичного самоаналізу, самооцінки власних дій та їх результату.

Як система взаємопов'язаних, взаємозалежних і взаємопроникаючих структурно-функціональних компонентів готовність до діяльності щодо формування самоосвітньої компетентності учнів обумовлює цілісне узгодження характеристик вчителя як індивіда, особистості й суб'єкта з цілями означеної діяльності й забезпечує актуалізацію його можливостей, адаптацію до ситуацій, що виникають у навчально-виховному процесі, регуляцію індивідуальних станів у зв'язку з завданнями цієї діяльності, оптимізацію процесу розв'язання задач, що виникають, і досягнення найкращого результату за рахунок найменших енерговитрат.

Нами визначено критерії, показники та рівні розвитку готовності педагога до формування самоосвітньої компетентності учнів (рис. 2).

На схемі показано, що в якості внутрішнього інтегрального критерію розвитку готовності до формування самоосвітньої компетентності виступає сформованість її структурно-функціональних компонентів. Даний критерій є суб'єктивним в тому сенсі, що в його якості виступає характер модельного уявлення про готовність до діяльності. Внутрішній інтегральний критерій може бути представлений як система окремих внутрішніх критеріїв, що дозволяє оцінювати рівень розвитку готовності до діяльності по сформованості її окремих компонентів: *мотиваційний критерій* розкривається через такі показники: прийняття діяльності як особистісно значущої; відповідність структури мотивації сутності діяльності; виражене прагнення до активного розв'язання задач, що виникають; *гностичний критерій* можна виразити через рівень освіти, що відповідає вимогам діяльності; неперервну самоосвіту; *технологічний критерій* виражається в таких показниках: використання умінь, навичок і компетенцій, відповідних меті та ситуації діяльності; високий рівень сформованості необхідних для цього виду діяльності індивідуальних, особистісних якостей; *регулятивний критерій* розкривається через наступні показники: здатність до ефективної свідомої саморегуляції, прийняття й виконання оптимальних рішень на основі рефлексивної діяльності.

Зовнішнім інтегральним критерієм розвитку готовності до формування самоосвітньої компетентності учнів є ефективність діяльності. Цей критерій є об'єктивним, тому що в його якості виступають реальні результати діяльності. Показники ефективності рішення поставлених завдань: позитивна соціально значуща мета діяльності; співвідношення запланованої мети й досягнутого результату; оптимальність енерговитрат. В якості суб'єктивного критерію в системі окремих зовнішніх критеріїв виступає задоволеність суб'єкта діяльності її процесом та результатами. Показниками цього критерію є: позитивний емоційний настрій у процесі діяльності та після її завершення; адекватна самооцінка; позитивне ставлення до себе. Розробка даної системи критеріїв і показників дозволяє оцінити рівень розвитку готовності до зазначеної діяльності.

Вивчення рівня готовності дозволяє використати в підготовці педагогів модульно-компетентнісний підхід [3]. Сутність дидактичного процесу на основі модульної технології полягає в тому, що зміст навчання структурується в автономні організаційно-методичні блоки (модулі).

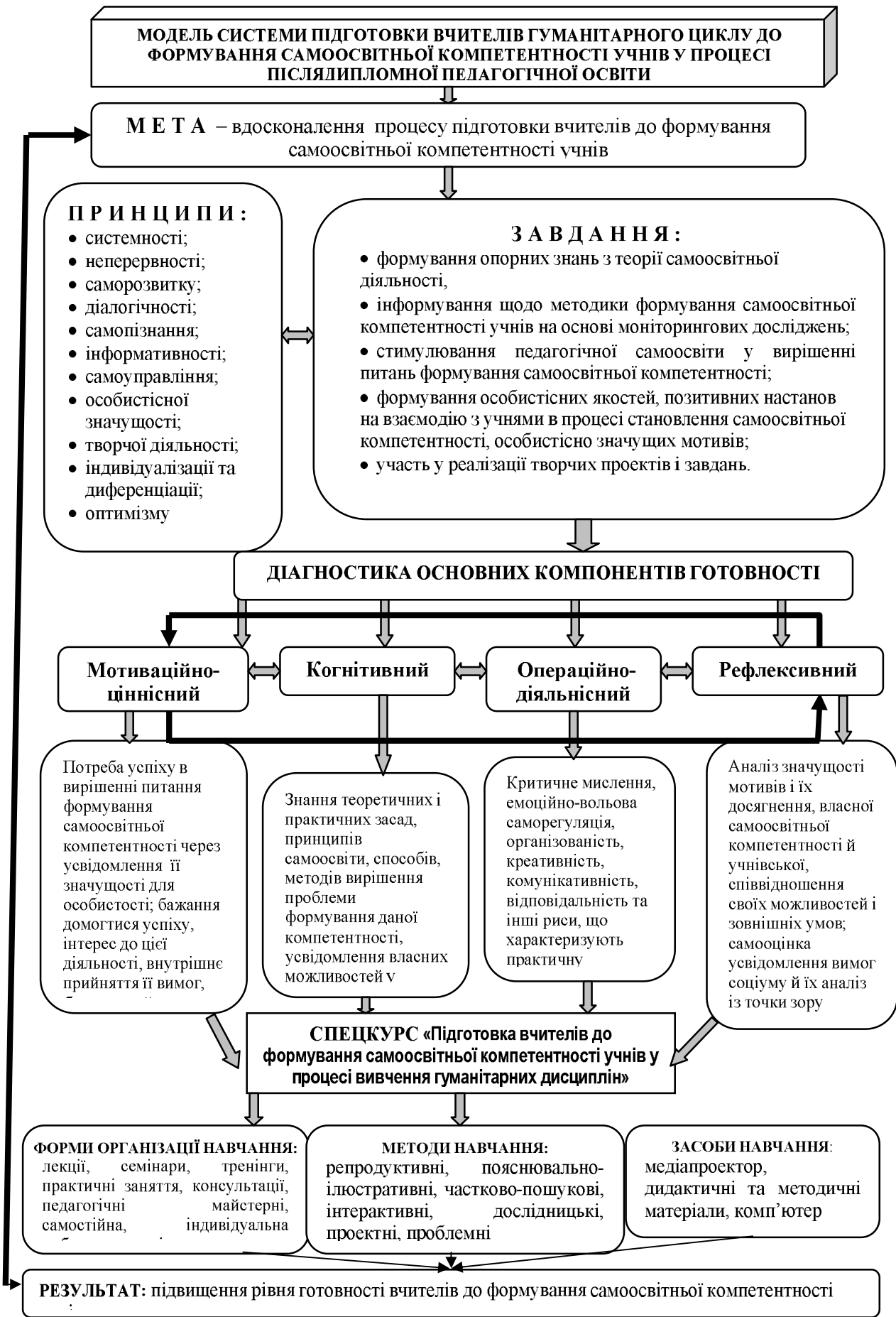

Рис. 1. Модель системи підготовки вчителів до формування самоосвітньої компетентності учнів

Зміст та обсяг модулів спецкурсу “Підготовка вчителів до формування самоосвітньої компетентності учнів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін” варіюється в залежності від дидактичних цілей і диференціації педагогів, що здійснюється на основі попереднього діагностування рівня підготовленості та виявлення утруднень, проблем. Такий підхід дозволяє створити належні умови для індивідуальної траєкторії просування у вивченні цього навчального спецкурсу.

Для формування готовності педагогів до професійної діяльності в сучасних умовах необхідна розробка таких елементів навчальної діяльності тих, хто вчиться, які б актуалізували прагнення до отримання нових знань, до самовдосконалення й саморозвитку.

Навчання дорослих ефективніше за умови їх активної участі в ньому – ця теза сьогодні визнана, оскільки витримала іспит практикою. Саме тому для навчання вчителів вибрано активні методики. Ефективними формами вдосконалення професійної компетентності є педагогічні майстерні, основними напрямками діяльності яких є обмін досвідом, формування мотивації до освоєння та впровадження нових технологій формування самоосвітньої компетентності учнів, розвитку творчості, ініціативи; робота в малих групах з презентацією педагогічних досягнень, самооцінкою, корекцією тощо.

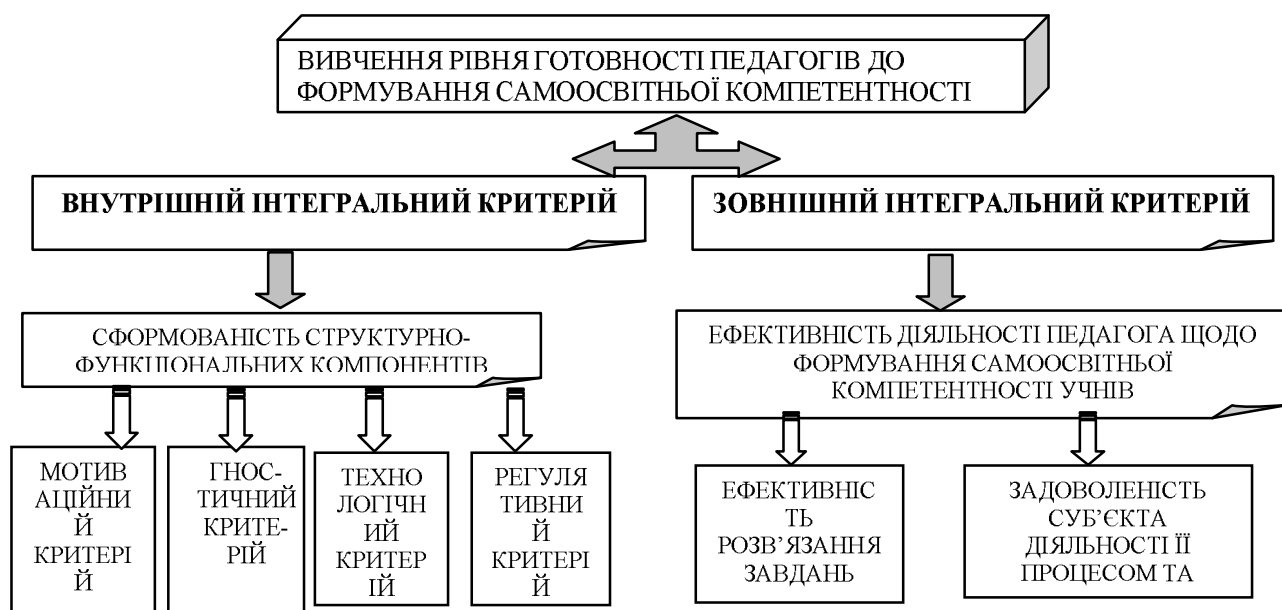

Рис. 2. Модель вивчення рівня готовності вчителів до формування самоосвітньої компетентності учнів

До інноваційних форм підвищення рівня готовності педагогів можна віднести тренінг [2] – систему вправ, що розвивають професійно значущі якості вчителя, здатного формувати самоосвітню компетентність учнів. Використані в процесі навчання ігрові форми сприяють зняттю стереотипів минулого професійного досвіду, усвідомленню важливості формування у школярів здатності й бажання навчатися протягом життя, необхідності пошуку зразків нової педагогічної практики [1], створення банку інноваційних ідей.

Запровадження названого спецкурсу на курсах підвищення кваліфікації вчителів гуманітарного циклу (експериментальна група) дозволило отримати кращі результати (рис. 3) по всіх параметрах опитування в порівнянні з тими, що мала контрольна група, в якій навчання здійснювалося за традиційною технологією.

Висновки... В цілому по результатах педагогічного експерименту можна зробити висновки: організація навчання педагогів на основі модульно-компетентнісного підходу скорочує час навчання; дозволяє здійснити індивідуальний підхід до тих, хто вчиться, враховувати їхні особистісні якості й професійні та пізнавальні інтереси, підвищує мотивацію до самоосвіти, саморозвитку. Основними перевагами організації процесу підготовки педагога до формування самоосвітньої компетентності на основі модульно-компетентнісного підходу є підвищення якості підготовки, гнучкість і відкритість форм організації процесу навчання, забезпечення високої мотивації до процесу вдосконалення професійної компетентності, врахування потреб і можливостей кожного вчителя, індивідуальний темп просування в навчанні, побудова індивідуальних освітніх траєкторій для тих, хто вчиться.

Порівняння результатів дослідження за "Діагностичною картою визначення рівня підготовленості вчителя до формування самоосвітньої компетентності учнів", проведеного на курсах учителів російської мови (вихідний контроль, 15.06.07)

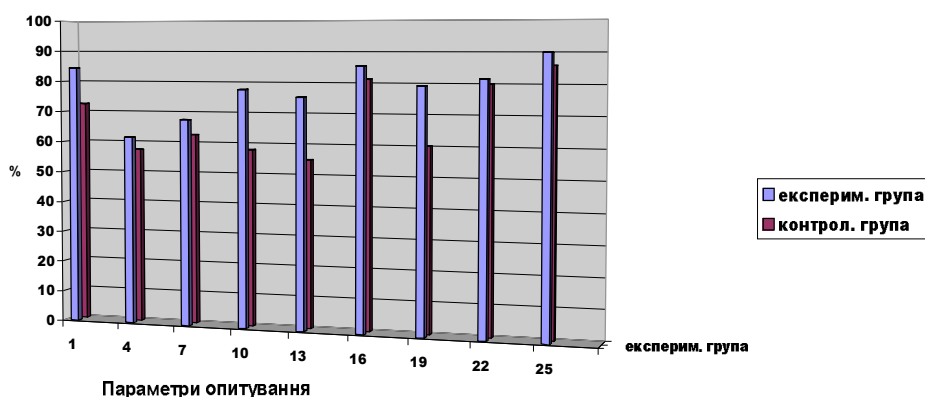

Рис. 3. Результати дослідження рівня готовності вчителів гуманітарного циклу до формування самоосвітньої компетентності

Використання модульно-компетентнісного підходу активізує творчі можливості педагогів у пошуку ефективних форм і засобів стимулювання самоосвітнього процесу, формування самоосвітньої компетентності, про що свідчить анкетування вчителів гуманітарного циклу.

Література

1. Аналітико-прогностичний супровід формування самоосвітньої компетентності школярів: Практико-орієнтований посібник. / За науковою ред. І.Г.Єрмакова. – Запоріжжя: Хортицький навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр, 2007. – 208 с.
2. Бухлова Н.В. Інтерактивні тренінги щодо формування самоосвітньої компетентності учнів: Методичний посібник. – Донецьк: Витоки, 2007. – 156с.
3. Давыдов Л.Д. Разработка технологии моделирования содержания среднего профессионального образования на основе модульно-компетентностного подхода. Учебно-методическое пособие. – М.: Издательский отдел ИПР СПО, 2005. – 63 с.

Анотація

У статті розглядається проблема підготовки вчителів до формування самоосвітньої компетентності в процесі післядипломної педагогічної освіти. Розкривається сутність, структурно-функціональний склад готовності до цієї діяльності та шляхи розв'язання означеної проблеми.

Аннотация

В статье рассматривается проблема подготовки учителей к формированию самообразовательной компетентности в процессе последипломного педагогического образования. Раскрывается сущность, структурно-функциональный состав готовности к этой деятельности и пути решения названной проблемы.

Подано до редакції 6.11.2007.

©2007

Добрідень А.В.

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМООСВІТИ В УЧНІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Кожна людина прагне знайти своє місце у житті, вибрати гарну спеціальність, забезпечити пристойне існування собі і своїм близьким.

Більшість старшокласників до закінчення школи самовизначаються у майбутній професії, у них складаються професійні переваги. У результаті вчать вже не заради самого навчання, а для свого майбутнього. Вищі духовні потреби людини у пізнанні, самоствердженні, самовираженні, самовизначенні, самоактуалізації – це прагнення до розвитку і вдосконалення себе, тобто до саморозвитку.

Таким чином, пізнавальні та навчальні інтереси виходять за межі шкільної програми та набувають форми пізнавальної самостійності. Учні прагнуть здобути нові знання, формують корисні уміння та навички.

У складному і динамічному освітньому процесі педагогу доводиться вирішувати велику кількість типових та оригінальних педагогічних завдань, які є важливими для соціального управління, тому що звернені до всебічного